

Onderwijs ontwerpen – een kleine handleiding

Inleiding

In het eerste jaar van de opleiding maken de studenten kennis met twee vormen van onderwijs: *meer leerkrachtgestuurd* (directe instructie) en *meer leerlinggericht* onderwijs. Om de studenten te ondersteunen bij het voorbereiden van onderwijs zijn er voor beide vormen formulieren beschikbaar (we noemen deze formulieren *onderwijsontwerpen*). In deze handleiding bespreken we basisafspraken voor het werken met de onderwijsontwerpen. Deze basisafspraken kunnen voor eenduidigheid zorgen tussen studenten, mentoren, opleiders en studiecoaches over wat we verwachten bij het invullen van onderwijsontwerpen.

Naast de basisafspraken vinden we het tevens belangrijk dat studenten in het kader van zelfsturing en eigenaarschap ruimte krijgen om hun eigen manier van het ontwerpen van onderwijs te ontwikkelen. Zo schrijven sommige studenten het ontwerp tot in de kleinste details uit en anderen hebben aan een meer schetsmatige aanpak genoeg. Beide manieren kunnen waardevol zijn. Sommige studenten zullen met name de kolom leerstof gebruiken en in de kolom organisatie alleen wat korte opmerkingen maken, andere studenten zullen in het kader van hun persoonlijke en professionele ontwikkeling juist de kolom organisatie meer willen vullen (bijvoorbeeld als klassenmanagement voor de student een ontwikkelpunt is). Daarnaast hangt de invulling ook van de context af. Een les bewegingsonderwijs, of beeldende vorming vraagt een andere aanpak en doordenking van de organisatie dan een eenvoudige methodeles.

Het onderwijsontwerp

Zowel het onderwijsontwerp directe instructie als het onderwijsontwerp meer leerlinggericht onderwijs bestaat uit twee pagina's. Op de eerste pagina staan ontwerp vragen die betrekking hebben op het kader van de les of onderwijsactiviteit (doelstellingen, evaluatie, beginsituatie, eigen leerdoelen). Op de tweede pagina ontwerpt de student de les of onderwijsactiviteit vanuit de verschillende fasen (inleiding, kern en afsluiting) met bijbehorende stappen en technieken.

Pagina 1 Het kader

ONDERWIJSONTWERP DIRECTE INSTRUCTIEMODEL - basismodel		SAXION	
Naam student:		Leerjaar:	
Naam mentor:		Groep:	
Naam schoolopleider:		Datum:	
Onderwerp van de les		Vakgebied:	
DOELSTELLING(EN)			Feedback
Lesdoel: Wat is het eindpunt voor de leerlingen in deze les? Wat moeten de leerlingen aan het einde van de les kennen en kunnen? Wat is het concrete doel en bij welk algemeen doel hoort dit? Evaluatie: Op welke manieren kan zichtbaar worden dat het lesdoel bereikt is?			
BEGINSITUATIE(S)			
Wat is het vertrekpunt van de leerlingen ten aanzien van de doelstelling(en)? Welke inschatting maak je ten aanzien van wat de kinderen kennen, kunnen, voelen en weten met betrekking tot je doelstelling(en)?			
LEERDOELEN VOOR JEZELF			
Waar ga je in deze les aan werken ten aanzien van je eigen vaardigheden met betrekking tot de verschillende stappen en technieken van het directe instructiemodel? Aan welk persoonlijk leerdoel ga je werken en op welke manier? Van wie (en hoe) krijg je feedback? Wanneer heb je je doel behaald?			
KOPPELING THEORIE			
Welke theorie die aangeboden is op de Pabo of die je zelf hebt gevonden pas je toe in dit onderwijsontwerp? Beschrijf het beknopt.			

De Figuur hierboven is een afbeelding van het eerste blad van het *meer leerkrachtgestuurde lesmodel* (Directe instructie). Dit eerste blad heeft betrekking op het kader van de les of onderwijsactiviteit. De pagina is verdeeld in een aantal blokken.

Het eerste blok is een **administratieblok** waarbij de studenten gegevens invullen over zichzelf, de groep, de begeleiders, de datum en het vakgebied. Tevens noteren zij kernachtig het onderwerp van de les, bijvoorbeeld: "De tafel van 4", "De dagen van de week", "De 80-jarige oorlog", "Aanleren van een lied", "Persoonsvorm", etc.

Doelstelling(en): Bij het blok *doelstelling(en)* noteren de studenten wat de leerlingen aan het einde van de les geleerd hebben. Zij proberen dit lesdoel zo concreet mogelijk te omschrijven. Het is belangrijk dat zij daarbij nadenken over de manieren waarop de leerlingen in *gedrag* zichtbaar kunnen maken dat ze het doel hebben bereikt (*evaluatie*). Bijvoorbeeld: "Aan het einde van de les kunnen de leerlingen de tafel van vier zonder fouten opzeggen". Daarnaast is het van belang dat studenten vanaf het begin bewust van zijn dat een les meestal niet op zichzelf staat. Er zijn lessen aan de les vooraf gegaan en er zullen lessen op volgen. Het concrete lesdoel van het leren van de tafel van vier staat in het teken van een breder en algemener doel: het automatiseren van de tafels. En dit hebben de leerlingen weer nodig om tot complexere rekenvaardigheden te kunnen komen.

Beginsituatie: Bij het blok beginsituatie noteren de studenten welke kennis en vaardigheden de leerlingen al hebben ten aanzien van het lesdoel dat is gesteld. Het is belangrijk om die beginsituatie zo concreet mogelijk te beschrijven. Bijvoorbeeld: *“De tafel van vier is in een vorige les met behulp van een context geïntroduceerd bij de leerlingen en ze hebben deze tafel al een aantal keer geoefend”*. Daarnaast kunnen de studenten bij de beginsituatie ook nadenken over wat nieuw is in de les voor de leerlingen of wat ze misschien lastig gaan vinden.

Leerdoelen voor jezelf: Het volgende blok op de eerste pagina heeft betrekking op de doelen voor de student zelf. Doelbewuste oefening van leerkrachtvaardigheden zoals *uitleggen, modellen, controle van begrip, begeleiden van activiteiten, differentiëren*, speelt een belangrijke rol bij het leren lesgeven. In deze kolom kan de student aangeven welke vaardigheid extra geoefend gaat worden en op welke manieren aan dit doel gewerkt gaat worden. Bijvoorbeeld: *“Ik wil proberen om de uitleg binnen de gestelde tijd af te ronden. Daarvoor zet ik een time timer op het bureau die ik steeds goed in de gaten houd”*.

Theorie: In het laatste blok maakt de student beknopt duidelijk welke theorie die aangeboden is op de Pabo en/of opleidingsschool of die zij zelf hebben gevonden, toegepast wordt in dit onderwijsontwerp. Bijvoorbeeld: *“Ik wil dat de leerlingen in deze les de leerstof echt gaan ervaren. Bij het werken aan de kernpraktijk heb ik geleerd dat leerlinggericht onderwijs daar een geschikt model voor is. In dit model begint de les met betekenisvolle activiteiten voor de leerlingen”* (eventueel met bronverwijzing).

Pagina 2- De fasen

Fasen van de les en stappen:	Leerstof	Organisatie en tijd	Feedback
INLEIDING			
Aandacht richten Maak contact en betrek de leerlingen bij de les op een betekenisvolle manier. Start met een pakkende inleiding. Stap 1: Lesdoel Geef overzicht van de leerstof en presenteer de doelen van de les. <i>Wat gaan we leren en waarom gaan we dat leren?</i> Stap 2: Voorkennis activeren Vat voorgaande leerstof samen, haal voorkennis op. <i>Wat weten we al?</i>			
INSTRUCTIE EN OEFENING			
Stap 3: Instructie <i>Wat moeten de leerlingen weten en kunnen?</i> Uitleggen Onderwijs in kleine stappen, gebruik heldere taal, vermijd uitweidingen, geef samenvattingen. Modellen Geef voorbeelden en doe voor, denk hardop. Betrekken en activeren Stel vragen, bedenk activiteiten om mee te doen. Controle van begrip Vraag het geleerde terug, geef kleine opdrachten. Stap 4: Begeleide in(oefening) Oefenen Geef korte en duidelijke opdrachten, spoor fouten op en geef feedback, stel veel vragen, betrek alle leerlingen bij het oefenen. Succeservaringen Zorg dat alle leerlingen het kunnen en benoem wat er geleerd is. Differentiatie Houd rekening met verschillen tussen leerlingen.			
ZELFSTANDIGE VERWERKING EN EVALUATIE			
Stap 5: Zelfstandige verwerking Geef opdrachten die in het verlengde van stappen 3 (instructie) en 4 (oefening) liggen. Differentieer: geef verlengde instructie en zorg voor extra uitdagingen. Stap 6: Evaluatie en reflectie Bespreek samen met de leerlingen: <i>Is het lesdoel bereikt? Wat hebben we geleerd? Wat gaan we de volgende keer leren?</i>			

Het tweede blad ondersteunt de student bij het systematisch doordenken van de fasen van de les of onderwijsactiviteit (inleiding, kern en afsluiting). Het bestaat uit vier kolommen.

Fasen van de les en stappen: Deze eerste kolom is een hulpkolom. Het geeft kernachtig weer waar de student rekening mee moet houden bij het vormgeven van de verschillende fasen van de les. Bij het *meer leerkrachtgestuurde* onderwijsontwerp staan de verschillende fasen, stappen en technieken

van het directe instructiemodel kernachtig weergegeven in de hulpkolom. Bij het *meer leerlinggerichte* model staan de fasen, stappen en technieken genoteerd die bij dit model van belang zijn.

Leerstof: In deze kolom worden de leerinhouden van de les duidelijk gemaakt. Het gaat hier niet alleen om een feitelijke opsomming van de leerinhouden, maar de student maakt ook duidelijk op welke manieren de leerstof toegankelijk wordt gemaakt en vertaald wordt voor de leerlingen. Door de verschillende stappen en bijbehorende technieken van het leerkrachtgestuurde model en het leerlinggerichte model concreet uit te werken wordt dit zichtbaar.

Organisatie en tijd: In de kolom organisatie kan de student belangrijke zaken noteren en benadrukken als: *“Wat mag ik niet vergeten, wat heb ik nodig, wat moet ik klaar hebben liggen, op welke manier organiseer ik het opruimen met de leerlingen, hoe maak ik een kring, hoeveel tijd plan ik voor dit onderdeel, welke samenwerkingsvormen worden ingezet?”*. Deze kolom kan ook gebruikt worden om specifiek de organisatie te beschrijven of te tekenen bij meer complexe lessen of als klassenmanagement een duidelijk ontwikkelpunt is voor de student.

Feedback: Deze kolom is bedoeld voor mentoren, studiecoaches, opleiders en/of medestudenten om feedback te geven op het ontwerp (voorafgaand aan de uitvoering). Tips, verbeterpunten, aandachtspunten om het ontwerp te verbeteren kunnen hier opgenomen worden. (Voor de feedback op de daadwerkelijke uitvoering van de les zijn aparte feedbackformulieren beschikbaar).

Uitlegfilmpjes

Voor meer informatie over de kernpraktijken, het meer leerkrachtgestuurde en meer leerlinggerichte onderwijsontwerp zijn een aantal uitlegfilmpjes en achtergrondartikelen beschikbaar die dieper ingaan op de fasen, stappen en technieken die bij de verschillende modellen horen:

Kernpraktijk 1: Kennismaken met lesgeven

[Inleiding in de eerste kernpraktijk](#)

Leerkrachtgestuurd onderwijs

[Inleiding in het onderwijsontwerp directe instructie](#)

[Onderwijsontwerp directe instructie - Het kader van de les](#)

[Onderwijsontwerp directe instructie - De fasen van de les](#)

[Onderwijsontwerp directe instructie - ADI EDI en IGD](#)

[Doelbewuste oefening en het directe instructiemodel](#)

Leerlinggericht onderwijs

[Leerlinggericht onderwijs – Inleiding](#)

[Onderwijsontwerp leerlinggericht onderwijs - Het kader van de les](#)

[Onderwijsontwerp leerlinggericht onderwijs - Fasen stappen en technieken](#)

Kernpraktijk 2: Leerstof kiezen en vertalen

[Inleiding in de tweede kernpraktijk](#)

Artikelen

Artikel: Kernpraktijk 1: Kennismaken met lesgeven

Artikel: Directe instructie - lesmodel toelichting en instructie

Artikel: Leerlinggericht onderwijs - lesmodel toelichting en instructie

Artikel: Kernpraktijk 2: Leerstof kiezen en vertalen